

Мовлення – 96,67:

- здатність чітко, лаконічно формулювати свої думки 100
- гарна дикція 90
- здатність мовленнєвого апарату до інтенсивної й тривалої роботи в психологічному 100

напруженні

Таким чином, розроблені компоненти психограми студента педагогічного вищого навчального закладу дозволяють науково підійти до формування професійно важливих якостей, що лежать в основі успішної професійної діяльності педагога, а також виступають теоретичним підґрунтям визначення змісту, форм і методів формування толерантності у студентів педагогічних вищих навчальних закладів у процесі професійної підготовки.

Психограма утворює психологічний портрет особистості студента педагогічного ВНЗ на прикладі толерантної поведінки. Принципи побудови психологічного портрета фахівця мають використовуватися як у процесі профвідбору, так і в службовій характеристиці професійної підготовки майбутнього студента педагогічного ВНЗ. На відміну від звичайних формальних і беззмістовних виробничих характеристик, психологічно обґрунтована характеристика – психологічний портрет особистості – може стати надійною підставою для адекватної оцінки особистості студента педагогічного ВНЗ і прогнозування його професійно ефективної соціально значущої діяльності як учителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбер Е. И. Методика профессиографии / Е. И. Гарбер, В. В. Козача. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1992. – 196 с.
2. Гладкова В. М. Профорієнтація: Навчальний посібник / В. М. Гладкова. – Львів : Новий світ – 2000, 2007. – 160 с.
3. Красникова Е. А. Этика и психология профессиональной деятельности: Учебник / Е. А. Красникова. – М., 2003. – 286 с.
4. Кряж И. В. Психологические основы профконсультации и профотбора: [учебно-методическое пособие] / И. В. Кряж. – Харьков, 2001. – 96 с.
5. Ломов Б. Д. Психологическая наука и общественная практика / Б. Д. Ломов. – М. : Знание, 1974. – 46 с.
6. Макаров Р. Н. Теория и практика конструирования целевых моделей операторов особо сложных систем управления: [монография] / Р. Н. Макаров, Л. В. Герасименко. – М. : Изд. Международной академии проблем человека в авиации и космонавтике, 1997. – 450 с.
7. Носкова О. Г. Психология труда : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений . – [2-е изд., стереотип.] / О. Г. Носкова. – М. : Академия, 2006. – 383 с.
8. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 255 с.
9. Психология труда: Учеб. пособие / Н. П. Лукашевич, И. В. Сингаевская, Е. И. Бондарчук. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – К. : МАУП, 2004. – 112 с.
10. Рижиков В. С. Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів: [Монографія] / В. С. Рижиков. – Херсон : Вид-во «Айлан», 2010. – 280 с.
11. Ткачук В. Г. Психофизиология труда: конспект лекцій / В. Г. Ткачук, В. Е. Храпко. – К. : МАУП, 1999. – 88 с.

УДК 378.661

Мельник А. І.

Білоцерківський національний аграрний університет

ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ

На підставі аналізу психолого-педагогічних джерел визначено основні етапи формування професійно-пізнавальної спрямованості студентів у процесі навчання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: професійно-пізнавальна спрямованість, професійні та пізнавальні мотиви.

Мельник А. И. Основные этапы формирования профессионально-познавательной направленности студентов. *На основании анализа психолого-педагогических источников определены этапы формирования профессионально-познавательной направленности студентов в процессе обучения в высших учебных заведениях.*

Ключевые слова: профессионально-познавательная направленность, профессиональные и познавательные мотивы.

Mel'nyk A. I. The main stages of forming the students' professional-cognitive orientation. *On the basis of the psychological and pedagogical sources' analysis the author defines the main stages of forming the students' professional-cognitive orientation in the process of studying at higher educational institutions.*

Key words: professional-cognitive orientation, professional and cognitive motives.

Особливістю реформування освіти в Україні є залучення вищих навчальних закладів (ВНЗ) до Болонського процесу і впровадження кредитно-модульної технології навчання, яка має забезпечити можливість майбутньому фахівцю розкрити свій творчий потенціал, розвинути активність, самостійність і відповідальність. Наразі відбувається зміна акценту до вимог фахівця від формальних чинників його кваліфікації і освіти до соціальної цінності його особистісних рис.

В американській соціальній науці існує розроблена модель “компетентного працівника”, в основі якої виділено універсальний набір індивідуально-психологічних рис фахівця, до них належать самостійність, комунікабельність, схильність до саморозвитку (Д. Мерилл, І. Стевік, М. Скілбек) [24]. В основі теорії закладено акцентуацію саморозвитку особистості, тобто процес самовідчуття, за якого особистість приймає вимоги, трансформує їх до себе, адекватно до рівня свідомості, розвитку здібностей, сформованості потреб.

З огляду на це, в умовах конкурентоспроможності, які висуває перед українським фахівцем європейський ринок праці, виникає потреба у формуванні професійно-пізнавальної спрямованості (ППС), яка має акумулювати новий тип мислення і орієнтувати людину на свідомий процес формування професійної майстерності, самоосвіти, самовдосконалення, а також на мотивований, цілеспрямований, вільний вибір професії і намагання досягнути бажаного рівня професійної компетентності.

Результатом наукових зацікавлень стало чимало досліджень, що розкрили структуру спрямованості особистості (Л. І. Божович, М. С. Неймарк, С. Л. Рубінштейн, Б. Ф. Скінер), питання активізації пізнавальної спрямованості (В. І. Лозова, Н. Г. Морозова, Г. І. Щукіна). Проблеми професійної спрямованості особистості в психолого-педагогічній науці присвячені теоретичні та практичні дослідження провідних вчених і практиків, психологів і педагогів, а саме: Г. Х. Айсиної, Г. Г. Кашканової, В. І. Ковальова, Є. С. Кузьміна, В. П. Парамзіна, А. П. Сейтешева та ін.

Мета статті – на підставі аналізу праць, присвячених проблемі за окресленою темою, визначити основні етапи формування ППС студентів у процесі навчання у ВНЗ.

Відповідно до мети визначено **головні завдання** дослідження:

- проаналізувати зв'язок формування ППС з мотивацією навчальної діяльності;
- розглянути механізм професійних і пізнавальних мотивів та етапи формування досліджуваної якості студентів у навчанні.

З огляду на дефініційний аналіз поняття “професійно-пізнавальна спрямованість” і теоретичний аналіз наявних досліджень з обраної проблеми з'ясовано, що професійно-пізнавальна спрямованість – це складне інтегративне утворення, в якому перехід пізнавальних інтересів у професійні і навпаки не означає зникнення попередніх, а їх активізацію. Процес навчання набуває форми пізнавальної діяльності стосовно професії як основи наступної практичної роботи. У свою чергу, виступаючи в ролі основних спонукальних сил особистості, професійні та пізнавальні інтереси зумовлюють розвиток внутрішньої мотивації навчання [18].

У процесі дослідження ми спиралися на чітке розуміння того, що формування ППС має бути зорієнтоване на гармонійний взаємозв'язок з усіма структурними компонентами професійної підготовки, а саме з професійними мотивами та мотивами навчальної діяльності. Тому вважаємо за доцільне проаналізувати зв'язок формування ППС з мотивацією навчальної діяльності, яка характеризує їх розвиток.

Мотивація – це досить складне поняття, якому важко дати визначення. Під мотивацією розуміють „сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості: це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, які спонукають поведінку людини” [12, с. 7]. В. К. Вилюнас вважає, що мотивація – це сукупна система процесів, які відповідають за збудження та діяльність [7]. Мотивація спонукає дії людини. Вона визначається як „процес, в якому поведінка особистості спрямована на важливі цілі, на задоволення потреб чи мотивів” [26, с. 530], як „внутрішній стан, який активізує та спонукає до думок, почуттів і дій” [27, с. 399]. З іншого боку, мотивація розглядається як риса особистості, що є відносно стійкою схильністю до цілеспрямованої поведінки [27, с. 231].

Мотивацію називають „психодинамічною регулятивною системою особистості, яка організовує діяльність з реалізації певного мотиву, регулює діяльність на шляху створення певного життєвого ставлення особистості до навколишнього світу” [17, с. 46-47]. Система мотивів, уся сукупність мотиваційних утворень складають мотиваційну сферу особистості. Чим більше у людини різноманітних потреб, мотивів, інтересів і цілей, чим гнучкішою та більш ієрархізованою вона є, тим більш розвинутою є мотиваційна сфера особистості [13].

Основними характеристиками мотивації є наполегливість і зосередженість уваги на діяльності. Люди можуть бути надзвичайно активними в одній ситуації і повністю пасивними в іншій. Активна людина занурюється в роботу та наполегливо діє до того часу, поки не досягне поставленої мети. Г. Маршал трактує цей термін, як „змістовність, цінність, користь навчальних завдань для студентів – не зважаючи на те, чи зацікавлені вони внутрішньо або зовнішньо” [12, с. 103].

Багато дослідників проблеми мотивації (В. С. Мерлін, С. Л. Рубінштейн та ін.) трактують мотив як якість, компонент мотивації. Структура мотиваційної сфери навчальної діяльності не є незмінною, раз і назавжди створеною. Під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів відбувається постійний процес зростання та спадання інтенсивності, стимулюючої сили різних мотивів. Разом з тим вони піддаються зовнішньому впливу [8].

Мотивація навчання пов'язана з бажанням студента працювати в навчальному процесі та із спонуканням до прояву активності. Вона ґрунтується на причинах і цілях, які лежать в основі його

зацікавленості чи байдужості до навчання. Хоча студентів однаково стимулюють до навчання, джерела їхньої мотивації різні. Студент може бути надзвичайно активним у прагненні стати членом університетської спортивної команди та залишатися повністю незацікавленим у досягненні успіхів у вивченні іноземної мови. М. Леппер так характеризує структурну будову зовнішньої та внутрішньої мотивації: студенти із зовнішньою мотивацією діють „для того, щоб отримати похвалу чи уникнути безпосереднього зовнішнього покарання,” а саме – оцінки, складного завдання, тоді як інші діють „для отримання внутрішнього задоволення, яке може викликати навчання в момент досягнення успіху” [29].

Важливе місце в мотиваційній структурі займає внутрішня мотивація навчання, яка вже не стимулюється зовнішніми чинниками, а виникає з позитивних емоційних переживань, що пов’язані з самим процесом діяльності. Наявність механізму взаємозв’язку внутрішньої та зовнішньої сфери мотивації диференціює дві групи компонентів: результативні і процесуальні.

Аналіз літератури з проблеми мотивації показав, що ця проблема не має однозначного розв’язання, поняття „мотив” є основним у дослідженнях мотиваційної сфери суб’єкта, поняття „мотив” і „мотивація” використовуються в різних значеннях. Основна функція мотивації – організувати діяльність людини для реалізації її мотивів. Мотив розглядаємо як компонент мотивації, як суб’єктивне ставлення студента до навчання, в основі якого знаходиться усвідомлено поставлена мета. У ньому конкретизується мета і той результат, на який студент очікує від своєї діяльності. Мотиви формуються на основі потреб, інтересів, а зниження інтересу до предмета автоматично знижує якість засвоєння навчального матеріалу.

Навчальна діяльність здійснюється за багатьма різними за змістом і характером мотивами: „учні випускного класу мають однакову мету – закінчити школу і отримати атестат про середню освіту. Але провідними мотивами досягнення цієї мети в одних є прагнення здобути знання для продовження освіти за обраною спеціальністю, в інших – просто підготуватися для вступу до ВНЗ, задовольнити вимогу батьків, краще влаштуватися в житті, дістати після закінчення школи „легку” роботу тощо” [3, с. 7]. Розкриття мотивів має вирішальне значення для ефективного навчання та формування особистості як старшокласника, так і майбутнього фахівця. Виявлення змін у системі навчальної діяльності студентів дає можливість обґрунтувати практичні рекомендації щодо специфіки роботи зі студентами різних років навчання.

І. П. Підласий поділяє мотиви в системі навчання на соціальні і пізнавальні види. Соціальні мотиви перебувають за межами навчального процесу. Пізнавальні мотиви поділяються на:

- широкі пізнавальні мотиви, які проявляються як орієнтація на ерудицію й реалізуються як задоволення від самого процесу навчання та його результатів;
- навчально-пізнавальні мотиви (орієнтація на засоби отримання знань, засвоєння окремих навчальних предметів);
- мотиви самоосвіти (орієнтація на набуття додаткових знань) [20, с. 361].

О. С. Гребенюк, вивчаючи проблему мотивації студентів вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації, виділив певні рівні мотивації навчальної діяльності саме цього контингенту студентів. Найнижчий рівень характеризується найменшою кількістю позитивних мотивів навчання та праці. Пізнавальні інтереси ситуативні та короточасні. Мало усвідомленими є важливість загальної та професійної освіти. У процесі роботи з такими студентами слід збагачувати зміст мотивації, формувати соціально значущі мотиви та предметну спрямованість мотивації, збуджувати інтерес до професійно значущих елементів знань, виробляти у молоді потребу в здобутті загальноосвітніх знань для успішного оволодіння спеціальністю.

Другий рівень сформованості мотивації характеризується розумінням студентами значення вивчення основ наук для майбутньої професії. У студентів з другої групи автор виділяє мотиви відповідальності, обов’язку, вузькі особистісні та інші, але всі позитивні мотиви пов’язані виключно з результативною стороною процесу навчання. Працюючи зі студентами, у яких вироблена така структура мотивації, необхідно формувати суспільно значущі мотиви.

Студенти третього рівня виявляють достатню сформованість усіх компонентів мотивації. Вони чітко виокремлюють предмети, які вважають важливими та цікавими. На заняттях досить активні, працюють цілеспрямовано. У студентів цього рівня виявляються не лише різноманітні мотиви, але й їх відносна стійкість. Під час роботи з такими студентами необхідно активізувати пізнавальний інтерес та інтерес до професії.

Найвищий – четвертий рівень сформованості мотивації – характеризується інтересом до навчання в цілому, студенти отримують задоволення від правильно виконаного завдання. Своє майбутнє вони чітко пов’язують з обраною професією. Такі студенти – творчі особистості. Вони потребують лише створення умов для їх подальшого розвитку [10, с. 54].

Дані соціологічних досліджень дають підстави стверджувати, що студенти 80-х років провідними мотивами навчання на молодших курсах називають професійні, особистісного престижу, прагматичні (отримати диплом) та пізнавальні [8]. За результатами іншого дослідження [13], провідними впродовж усього періоду навчання визначені професійні мотиви. На другому місці на початковому етапі навчання є пізнавальний мотив, але на старших курсах його змінив мотив престижу. Типовими мотивами навчання сучасного молодого покоління є утилітарні та прагматичні мотиви [5]. Причини такого стану криються у змінах, що відбуваються як у молодіжному середовищі, так і в суспільстві в цілому.

Дослідники цієї проблеми А. С. Полякова, Р. А. Семенова, Т. М. Третьякова стверджують, що позитивні зміни у змісті професійної спрямованості студентів проявляється тоді, коли зміцнюються мотиви, пов’язані з

прагненням успішно вирішувати навчально-трудова та професійні завдання, посилюється почуття відповідальності та бажання досягти кращих результатів [1].

У контексті дослідження проблеми за окресленою темою зазначимо, що пізнавальні та професійні мотиви взаємообумовлені і їх формування є цілісним пізнавальним процесом [6]. Перехід від навчально-пізнавальної діяльності студента до професійної діяльності майбутнього фахівця є проблемою трансформації пізнавальних мотивів у професійні та навпаки [1]. Співвідношення пізнавальних і професійних мотивів становить значний теоретичний та практичний інтерес, адже це є значущим механізмом для формування ППС.

При розгляді питання про розвиток професійних і пізнавальних мотивів варто зупинитись на такому багатоаспектному явищі, як ”мотиваційний синдром”. Термін був вперше вжитий Ю. М. Орловим для означення сукупності мотивів і їх співвідношення з певними потребами [20].

У своїй динаміці мотиваційні компоненти є або джерелом мотивів, або наступними формами вияву їх, або специфічними суб’єктивними проявами цих компонентів у психіці. Мотиваційний синдром відображає суть змістової та процесуальної сторони мотиваційної сфери. Однією з форм прояву мотиваційного синдрому є пізнавальні та професійні мотиви. Вони є відносно незалежними складовими більш широкого мотиваційного синдрому навчальної діяльності [6, с. 16].

Слід зважати на положення про процесуальний і результативний компонент мотивації. Процесуальний компонент посідає вагомe місце в процесі навчання. Інтерес до навчання, тематики, змісту навчальних матеріалів, прагнення подолати труднощі в навчальній діяльності, випробувати свої сили і здібності можуть стати значущими мотивами.

Сенс діяльності людини полягає не лише в тому, щоб отримати певний результат: позитивну оцінку чи диплом, але й у самому процесі цієї діяльності, у тому, щоб виявити фізичну чи інтелектуальну активність. Інтерес до пізнання виникає на основі усвідомленої потреби. Активізація інтересу і його мотивація характеризуються збудженням відповідних фізіологічних процесів вищої нервової діяльності, що спричиняє закріплення у свідомості певних тимчасових зв’язків і відповідних образів.

Пізнавальний інтерес до самого процесу, а не його результату гарантує ефективність засвоєння навчального матеріалу. Тільки пізнавальна (розумова) діяльність сама по собі може приносити людині задоволення. У випадку, коли сам процес діяльності, а не її результат, спонукає суб’єкта до дії, можна говорити про процесуальну сторону мотивації.

В. К. Вилюнас виділяє конкуруючі і взаємодіючі види мотивів. На його думку, пізнавальні і професійні мотиви не альтернативні за своїм змістом і місцем в загальному мотиваційному синдромі. Взаємодіючи, вони перетворюються у смислоутворюючі в загальній мотиваційній сфері студента [7]. Це ще раз підтверджує наше припущення, що процес формування професійної мотивації обумовлений особистою зацікавленістю студентів, рівнем їх пізнавальної мотивації.

Пізнавальний мотиваційний синдром і професійний мотиваційний синдром виявляються в навчальній діяльності суб’єкта, з одного боку, як відносно незалежні системи мотивів, а з іншого, – як взаємопов’язані у своєму розвитку складові загального мотиваційного синдрому. Дослідження мотиваційної сфери студента має здійснюватися з урахуванням усієї системи навчальної діяльності. Пізнавальні і професійні мотиви є новоутворенням навчальної діяльності, що зазнають взаємної трансформації. Особливо наочно така динаміка прослідковується в квазіпрофесійній діяльності – навчальній за формою та професійній за змістом [6, с. 17].

Пізнавальні мотиви створюються на базі задоволення конкретних потреб суб’єкта навчання, які пов’язані з майбутньою професією. Це означає, що в навчальній діяльності студента одночасно представлені і пізнавальні, і професійні мотиви. Однак структура мотиваційної сфери не є незмінною, раз і назавжди створеною. Провідна роль належить одному з цих мотивів. Процес зростання чи спадання інтенсивності професійних і пізнавальних мотивів є обумовленим процесом. Під впливом об’єктивних і суб’єктивних факторів відбувається постійна трансформація навчальних мотивів у професійні, а саме: перенесення предмета пізнання як основної мети і мотиву навчальної діяльності студента на предмет професійної діяльності. Зі зміною предмета відбувається розширення та взаємопроникнення пізнавальних і професійних мотивів. Це співвідношення може змінюватися.

У структуру навчально-пізнавальної діяльності включені потреби та мотиви, які мають споріднену природу розвитку, тому завдання, які ставить перед собою особистість, не можна пояснити окремо пізнавальними чи професійними мотивами. Це механізм формування не одного мотиву, а їх сукупності. І така взаємообумовленість розглядається як прояв їх єдності та відповідності, що сприяє розвитку та посиленню пізнавальної активності при реалізації професійних планів.

Пізнавальні потреби виростають з професійних і пізнавальних мотивів, але не зводяться до них, а компонентом професійних мотивів є професійні інтереси, що підкріплюються пізнавальними. Тому професійні інтереси є складовою професійної мотивації, яка в свою чергу тісно взаємопов’язана з пізнавальними мотивами. За умови наявності лише активних професійних мотивів діяльність не матиме позитивного результату, незважаючи на витрачені зусилля. А за умови відсутності в основі навчально-пізнавальної діяльності пізнавальних мотивів така система не буде у повному розумінні цього слова основою для якісної професійної підготовки фахівців.

Процес формування ППС обумовлений розвитком професійних і пізнавальних мотивів, сукупність яких визначає активне ставлення до навчально-пізнавальної діяльності та сприяє формуванню стійких ставлень

особистості до професійної діяльності, закріплює позитивне емоційне ставлення до професії в процесі навчальної діяльності.

З мотивацією тісно пов'язані інтереси. У дослідженнях Н. Г. Морозової та її колег було встановлено, що інтерес в усіх своїх видах і на всіх етапах розвитку характеризується трьома обов'язковими моментами: позитивними емоціями до діяльності; наявністю їх пізнавальної сторони; наявністю безпосереднього мотиву цієї діяльності [19, с. 5]. У стані інтересу створюються найкращі умови для виникнення емоцій. Усвідомлення зовнішнього світу пов'язане з мотивацією, не буває нейтральним: воно постійно забарвлюється емоціями та почуттями [9, с. 239]. Емоції мають різні характеристики: позитивні емоції (відчуття радості, задоволення), негативні емоції (відчуття незадоволення, неприємні переживання) та інтелектуальні (найвищі емоції, які пов'язані з діяльністю мислення: любов до знань, зацікавленість, здивування, інтерес) [22, с. 72]. Розглядаючи інтерес як мотив, що ґрунтується на позитивних емоціях, у процесі формування професійно-пізнавальної спрямованості ми будемо покладатися на формування стійких позитивних інтелектуальних почуттів, „що є обов'язковою складовою психічної структури потреби у знаннях, бажання вчитися, пізнавального інтересу в його найбільш розвиненій формі” [3].

Крім емоцій, з інтересом пов'язана увага як „відповідна діяльність живого організму на зовнішні подразники” [4]. Увага може бути довільною та мимовільною. У процесі довільної уваги може бути інтерес, але це інтерес не самого процесу виконання діяльності, а інтерес його результату [11, с. 31]. Формування довільної уваги відкриває шляхи до розуміння внутрішніх механізмів цієї складної форми організації свідомої діяльності людини, що відіграє вирішальну роль в усьому її психологічному житті [16, с. 38]. Таким чином, формування інтересу, зокрема професійного та пізнавального, передбачає низку внутрішніх психічних явищ – мимовільну увагу, позитивне емоційне ставлення та мотиви.

Професійний інтерес як загальний феномен інтересу є динамічним комплексом психічних якостей і станів, що виявляють себе у вибірковій пізнавальній, емоційній і вольовій діяльності, спрямованій на відповідну професію, і поділяється на три рівні: інтерес споживача, інтерес діяча і, нарешті, власне професійний інтерес. Саме ці рівні охоплюють розвиток професійного інтересу від зародження до зрілості. Критерієм класифікації є характер активності в діяльності, особливостей структури професійного інтересу [15, с. 25].

Як зазначає С. П. Крегжде, для першого рівня розвитку професійного інтересу (споживчого) характерні незначна активність, пов'язана зі спогляданням, і такий інтерес виникає в індивіда самостійно під впливом того чи іншого виду діяльності, певних об'єктів чи під впливом інших індивідів, коли на ці об'єкти спеціально спрямована увага. Цей рівень характеризується такими ознаками: мимовільна увага до певної діяльності, що організовується іншими особами або з якою індивід зустрівся випадково; брак цілеспрямованих зусиль до повторення цієї діяльності та включення до неї; позитивні емоції за відсутності зусиль знайти ситуацію, в якій вони могли б відновитись; інтерес є ситуативним, не узагальненим і ще не пов'язується з ціннісними орієнтаціями [14]. Викликати первинний професійний інтерес можна через використання цікавого матеріалу, активізація ж пізнавальної діяльності породжує відкритий інтерес, який поки що є ситуативним.

Для інтересу діяча характерні: мимовільна увага, яка переплітається з довільною та післядовільною, що організована самим індивідом; активність зусиль при можливості зайнятись певною діяльністю; переживання позитивних емоцій і свідомий пошук можливості їх поновлення при виконанні певної діяльності; розкриття передумов здібностей під час активної діяльності; стабільність інтересу, який досягає певного рівня узагальнення. Людина сама планує роботу таким чином, щоб та приносила задоволення, сприяла виникненню позитивних емоцій, але вже не від процесу споглядання, сприйняття, а від процесу діяльності [14]. Головним стимулом на цьому етапі є усвідомлення успіху в цій діяльності, в чому особливу роль відіграє позитивне емоційне зовнішнє підкріплення.

С. П. Крегжде вважає, що для найвищого рівня – власне професійного інтересу – характерним є: більша інтенсивність уваги вольових зусиль та емоційних переживань, аніж на рівні інтересу діяча, оскільки утворюється новий суттєвий стимулятор – усвідомлене рішення перетворити певну діяльність на професійну повністю або принаймні частково; постійність, узагальненість і усвідомленість інтересу, його зв'язок з іншими групами узагальнених інтересів і з ціннісними орієнтаціями особистості. Формуванню професійного інтересу сприяють методи роботи, спрямовані на розвиток навчально-пізнавальної активності студентів і підтриманні їхнього інтересу протягом усього періоду навчання в стінах навчального закладу.

Важливим моментом у підтриманні професійних інтересів є розвиток пізнавальних інтересів. Інтерес до пізнання є цінністю людини, без якої вона перестає реагувати на навколишній світ та перестає бути особистістю. Професійний інтерес тісно пов'язаний з пізнавальним, бо не існує без усвідомлення „нового”.

Г. І. Щукіна виділяє такі рівні розвитку пізнавального інтересу: високий (характеризується високою довільною пізнавальною активністю, інтересом до сутності явищ і процесів, прагненням подолати труднощі, кореляцією інтересу та схильності); середній (характеризується пізнавальною активністю, що потребує систематичних спонукань учителя, досягнення сутності пізнання тільки завдяки вчителю, подолання труднощів лише за допомогою інших, епізодичними заняттями, предметом інтересу); низький (характеризується пізнавальною інертністю, епізодичним інтересом до ефектних і „цікавих” сторін явищ, повною бездіяльністю, відсутністю схильностей до будь-якої діяльності) [25, с. 40-41].

Поділяючи точку зору Є. П. Ільїна [13] та С. Хайді [28] про взаємозв'язок інтересів, спираючись на положення С. П. Крегжде [14; 15] та Г. І. Щукіної [25] щодо основних тенденцій розвитку професійних і

пізнавальних інтересів, вважаємо, що формування ППС студентів у процесі навчання передбачає етап формування ситуативного епізодичного інтересу та етап формування стійкого ініціативного інтересу.

На першому етапі важливо пробудити мимовільну увагу, викликати та закріпити позитивне емоційне ставлення до обраної професії та викликати первинний професійний інтерес, який є поки що ситуативним та епізодичним. Такий інтерес можна назвати інтересом до результату, і виникає він в особистості під впливом професійної практичної діяльності. Під нею ми розуміємо таку діяльність, наслідками якої є озброєння студентів знаннями, вміннями та навичками з різних предметів, формування у них в процесі навчання професійних мотивів, особистісних якостей, які сприяють активній пізнавальній діяльності. Схематично етапи формування досліджуваної якості студентів у процесі навчання подаємо на рис. 1.

Прослідкуємо це на прикладі. Викладач знайомить студентів з темою, текстом, навчальними матеріалами професійного спрямування, новизна та яскравість яких привертає їх мимовільну увагу. Тема подобається, викликає позитивні емоції. Після пояснення викладачем матеріалу в доступній і цікавій формі виникає інтерес, який є поки що ситуативним та епізодичним.

Другий етап – формування стійкого ініціативного інтересу – передбачає організацію довільної уваги, розвиток процесуального інтересу. При повторній зустрічі з відповідною діяльністю у студентів з’являється більш дієве ставлення до цієї діяльності. Вони звертають увагу на зміст навчальних матеріалів, читають додаткову літературу за певною темою. Мимовільна увага переплітається з довільною, переважають позитивні інтелектуальні почуття і свідомий пошук можливості їх оновлення при виконанні певної діяльності.

Інтерес студента вже не просто стимулюється зовнішніми чинниками, а він сам планує роботу так, що вона сприяє виникненню позитивних емоцій, але вже не від процесу сприйняття, а від здатності до самостійного творення – активної пізнавальної діяльності. Під нею ми розуміємо таку діяльність, яка сприяє подальшому розвитку у студентів внутрішніх передумов до пізнання та процесу мобілізації їх інтелектуальних сил на досягнення конкретної мети.

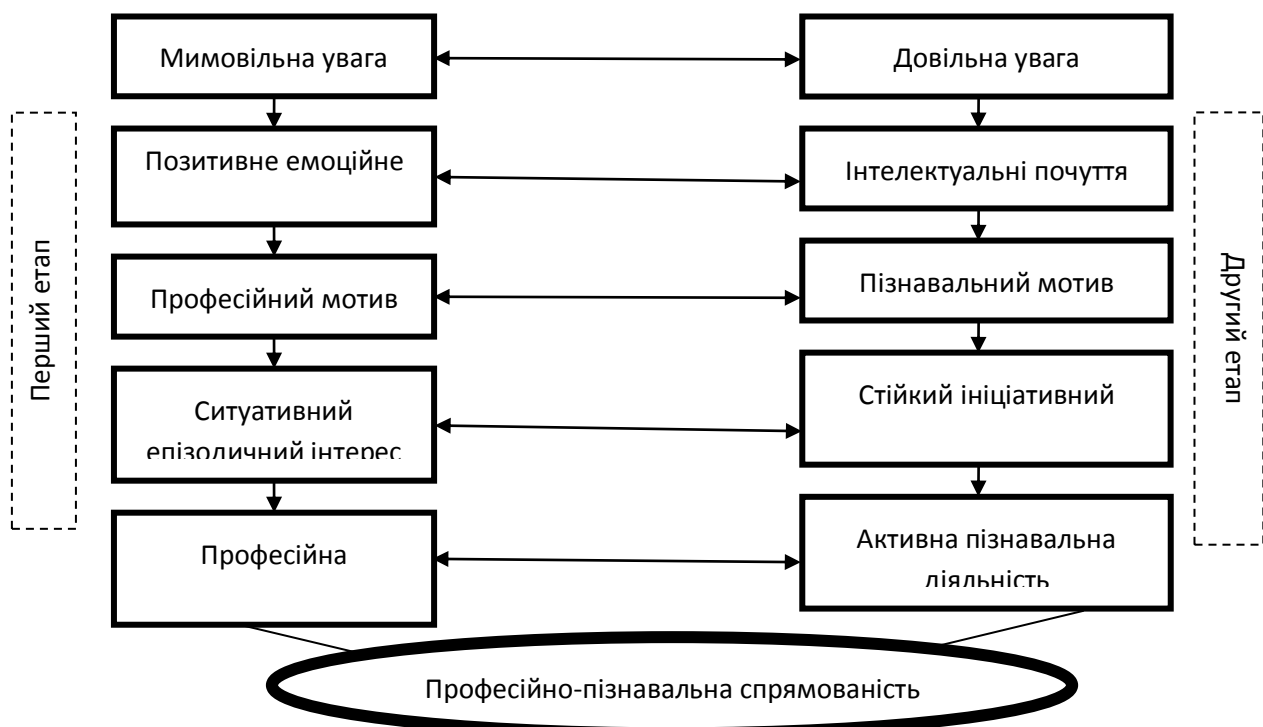

Рис. 1. Етапи формування професійно-пізнавальної спрямованості студентів у процесі навчання

Схематично наведені дані свідчать про те, що етапи формування ППС тісно взаємопов’язані. Один етап логічно зумовлює другий. Простежується тенденція, що чим більш розвиненою є система професійних мотивів, тим вищий рівень пізнавальних мотивів особистості та навпаки. Пізнавальні та професійні мотиви є новоутворенням навчальної діяльності, які зазнають взаємної трансформації. Центрального значення набувають професійні та пізнавальні інтереси як результат прояву професійних мотивів і мотивів навчальної діяльності. Епізодичні професійні та пізнавальні інтереси, переростаючи в особистісно ініціативні, впливають на прагнення до поглиблення знань і сприяють досягненню професійних цілей, і, таким чином, активізують професійну практичну та активну пізнавальну діяльність.

Узагальнюючи все вищезазначене, слід зауважити, що побудова нової системи підготовки фахівців вимагає створення гуманістичної моделі навчання, де б максимально використовувалася система форм, методів і засобів, яка відповідає інтересам студентів, забезпечує умови досягнення запланованих ними цілей, орієнтує на здобуття додаткових знань, оволодіння вміннями й навичками, а також формування відповідних особистісних якостей.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшого дослідження потребує вплив особливостей викладання англійської та французької мов на формування окремих мотивів навчання у вищому аграрному навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Активность личности, призвание, успех: Метод. рекомендации. – К. : Знание, 1991. – 25с.
2. Александров Д. Н. Формирование учебно-познавательной активности при обучении взрослых иностранным языкам / Д. Н. Александров // Методы интенсивного обучения иностранному языку: [сб. науч. тр.]. – М., 1985. – Вып. 185. – С. 57 – 60.
3. Алексеева М. И. Мотивы навчання учнів / М. И. Алексеева. – К. : Рад. школа, 1974. – 117с.
4. Большаков Д. Интерес к знаниям и его воспитание / Д. Большаков // Нар. образование. – 1966. – № 2. – С. 43 – 47.
5. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М. Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання: [наук.-метод. зб.] / За заг. ред. О. В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 21 – 25.
6. Вербицкий А. А. Трансформация мотивов в контекстном обучении / А. А. Вербицкий, Н. А. Бакшаева // Вопросы психологии. – 1997. – № 3. – С. 12 – 21.
7. Виллонас В. К. Психологические механизмы биологической мотивации человека / В. К. Виллонас. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 283 с.
8. Вовчик-Блаkitная М. В. Мотивационный аспект развития учебной деятельности студентов / М. В. Вовчик-Блаkitная // Воспитание, обучение, психологическое развитие: Тезисы докладов к 4-му Всесоюз. съезду общ-ва психологов СССР. – М. : НИИВШ, 1983. – С. 42.
9. Годфруа Ж. Что такое психология / Ж. Годфруа; Пер. с фр. Н. Н. Алипова и др.; Под ред. Г. Г. Араkelова. – М. : Мир, 1992. – Т.1. – 491 с.
10. Гребенюк О. С. Проблемы формирования мотивации учения и труда у учащихся средних профтехучилищ: Дидактический аспект / О. С. Гребенюк; Под ред. М. И. Махмутова. – М. : Педагогика, 1985. – 52 с.
11. Добрынин Н. Ф. Некоторые проблемы современной психологии / Н. Ф. Добрынин. – М. : Знание, 1964. – 48 с.
12. Занюк С. С. Психологія мотивації: Навч. посіб. / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304с.
13. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : „Питер”, 2000. – 512 с.
14. Крегжде С. П. Психология формирования профессиональных интересов: Дис. ... д-ра. психол. наук: 19.00.07 / С. П. Крегжде. – Вильнюс : Мокслас, 1982. – 343 с.
15. Крегжде С. П. Управление формированием профессиональных интересов / С. П. Крегжде // Вопросы психологии. – 1985. – № 3. – С. 23 – 30.
16. Лурия А. Р. Внимание и память / А. Р. Лурия. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 104 с.
17. Магомед-Эминов М. Ш. Трансформация личности / М. Ш. Магомед-Эминов. – М. : ПАРФ, 1998. – 496 с.
18. Мельник А. И. Формування професійно-пізнавальної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів у процесі навчання іноземних мов / А. И. Мельник // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: [зб. наук. праць]. – К., 2007. – № 34. – С. 90 – 92.
19. Морозова Н. Г. Учителю о познавательном интересе / Н. Г. Морозова. – М. : Знание, 1979. – 48 с.
20. Орлов Ю. М. Потребностно-мотивационные факторы эффективности учебной деятельности студентов вузов : дис. ... д-ра. психол. наук: 19.00.07 / Ю. М. Орлов. – М., 1986. – 525 с.
21. Подласый И. П. Педагогика: Учебник для студентов высш. учеб. завед.: В 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 2001. – Кн.1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
22. Психологічний словник / За ред. В. І. Войтка. – К.: Вища шк., 1982. – 215 с.
23. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1990. – 404 с.
24. Скилбек М. Потребности студентов в эру массового высшего образования / М. Скилбек // Высшее образование в Европе. – М., 1994. – Т.19. – № 5. – С. 67 – 78.
25. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г. И. Щукина. – М. : Педагогика, 1988. – 208 с.
26. Arends R. I. Learning to Teach / R. I. Arends. – Central Connecticut State University, 3rd ed. – The McGraw-Hill Companies, Inc., 1994. – 549 p.
27. Crowl T. K. Educational Psychology: Windows on Teaching / T. K. Crowl, S. Kaminsky, D. M. Podell. – The College of Staten Island, City University of New York: Brown & Benchmark, 1997. – 416 p.
28. Hidi S. Interest, a motivational variable that combines affect and cognitive functioning / S. Hidi, K. A. Renninger, A. Krapp // Motivation, emotion and cognition: Integrative perspectives on intellectual functioning and development: In D.Y. Dai, R. J. Sternberg (Eds.). – Mahwah, NJ : Erlbaum, 2004. – P. 89
29. Lumsden L. S. Student Motivation To Learn. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eric.uoregon.edu/publications/digests/digest092.html>.